

■■■

Október ■

■■■

■

OKTÓBER 1. – AZ IDŐSEK VILÁGNAPJA

Az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének 1990. december 14-én elfogadott 45/10-es számú határozata alapján először 1991-ben rendezték meg az idősek világnapját, azóta minden év október 1-jén megemlékezünk a Föld hatvan év feletti lakosairól. Az intézkedés célja, hogy középpontba helyezték a méltóságteljes öregkort. 1999-ben hasonló elnevezésű éves rendezvénysorozatot tartottak.

A demográfiai adatok szerint jelenleg a Földön mintegy hatszázmillióra tehető az idősek száma, az elkövetkező húsz évben pedig számuk megkétszereződik.

Az idősek világnapjára

A napokban sorban álltam a postán. Elöttem egy huszonéves fiatalember a barátnőjével, előttük pedig egy hatvan év körüli hölgy. A sor lassan haladt. Egyszer csak arra kaptam fel a fejem, hogy a fiatalember méltatlankodni kezd:

– Na mama, odébb mész vagy tegyelek arrább? – mondta gúnyosan. A nő nem tiltakozott, szótlánul lépett egyet előre.

A fenti kis jelenet több egy mindennapi történésnél. Arról árulkodik, hogy a mi kultúránk hogyan viszonyul az idősekhez. Nálunk – ellentétben a keleti kultúrákkal, ahol idősnak lenni tekintélyt, bölcsességet és a megtalált egyensúlyt jelenti – az időskor a gyámoltalanság, a betegeskedés kora. Az idősek azok, akik láb alatt vannak, akik csak feltartanak minket, ahogyan a fiatalember is megélte. Csak kevés alkalommal jut eszünkbe, hogy micsoda kincset őriznek szüleink, nagyszüleink, hogy meg kellene becsülni tudásukat, tapasztalatukat, bölcsességüket. Akkor cselekszünk helyesen, ha igyekszünk kiaknázni, magunkévá tenni élettapasztalatukat, átvenni azt a kulturális kincset, amit csak ők hagyományozhatnak ránk. Mind családi kapcsolatainkban, mind városunk, kultúránk történetét illetően.

Az időskor kivételes érték is lehet, ha maguk a hajlott korúak is készülnek erre, s testi leépülésüket, munkájuk, szerepük átadását a fiataloknak nem kudarcként élik meg, hanem az élet rendjeként fogadják el.

Elgondoljuk-e vajon azon, miért van az, hogy az unoka gyakran sokkal jobban szót ért a nagymamával, nagyapával, mint a szüleivel? Nem véletlen ez, hiszen a jó nagyszülőkből a szeretet és a megbocsátás őszinte megélése révén valami kivételes békesség árad. Gondoljunk

csak a nagymamákra, milyen fontos szerepük van az unokák felnevelésében. Nagyon sok családban a nyugdíjba vonult nagymama neveli a dolgozó szülők helyett a gyerekeket. Tőle tanulnak meg ítéletet hozni, tőle tanulják meg, mi a jó, a rossz, az elfogadható vagy az erkölcsös...

Az ember életében a nyugdíjaztatás nagy megrázkódtatás. Ez az élet rendjéhez tartozó esemény tragédiaként is megélhető, úgy, hogy immár nincs rám szükség, nem tudok már lépést tartani a fiatalokkal, és megélhető úgy is, hogy lám, én megdolgoztam azért, hogy idős koromra már mással, az igazán fontos dolgokkal foglalkozzak. A fiatalság számára fontos a látszat. Időskorában viszont az ember már csak a fontos dolgokkal törődik, az emberi kapcsolatokkal, a családdal, az egészséggel. A szeretni tudás és a veszíteni tudás művészete ez az életszakasz. A békesség és megnyugvás kora.

Sajnos nagyon sok idős ember nem ennek éli meg öregségét, hanem a nélkülözés, a katasztrofális és szenvedés életszakaszként. Hogy a betegségen kívül mi ennek az oka? Mi magunk, akik körülvesszük őket. A megváltozott életritmus, a picinyke lakások, ahol nem fér el a beteg nagymama vagy szülő, mind oda vezet, hogy megszabadulunk a család legidősebb tagjaitól. A fiataloknak a pusztá létfenntartásért folyó harca azzal is jár, hogy nem futja egy ápolóra, aki a beteg mellett maradna, aki minden nap meleget főzne, amíg mi dolgozunk, hogy családunk elsejétől elsejéig megéljen. Ennek is az a vége, hogy távol tartjuk magunktól az időseket akkor, ha már szükségük lenne ránk. Ilyenkor maradnak az idősek egyedül, saját kis lakásukban, és ha már más kiút nincs, vagy eltartási szerződést kötnek valakivel, vagy ha van rá pénzük, az idősek otthonába vonulnak.

Az eltartott idősek egy része emberi bánásmódban részesül, de sajnos vannak, akiknek mostoha sors jut. Hosszú az út, amíg egy rossz döntéstől megszabadulhat az ember, ha egyáltalán ki tud kecmeregni a zsákutcából. Ha pedig az idősek otthonába vonul, ott olyan mérhetetlen magány vár rá, amit talán máshol nem is tapasztalhatunk meg, csak egy ilyen otthonban. Remegő kezek mutogatják a fényképeket, könnyek szöknek a szemekbe, mert a teljesen gyűrött fénykép nem pusztá fotó, hanem a kívül hagyott életet jelenti. Egyaránt szenvednek azok is, akik önként választották az idősek otthonát, mert nem akartak a családjuk terhére lenni, meg azok is, akiket a család helyezett el, mondván, itt jó helyen lesznek. Valóban jó helyen vannak, ami a létszükségletet jelenti, mindent megkapnak, csak magányosak és szeretetre éhesek. A fogyasztói társadalom felőrli az emberi kapcsolatokat. A családokat is kikezdi. Ez az idősekhez való viszonyukban is tapasztalható.

Az ENSZ 1991-ben nyilvánította október elsejét az idősök világnapjává. A statisztikai adatok szerint ma a világban körülbelül 600 millió 60 év feletti ember él. A demográfusok szerint 2025-re az idősök száma a világon megkétszereződhet. A fejlett országok lakossága a legidősebb. A legtöbb idős ember az európai országokban él. A listavezető Olaszország, ahol a lakosság több mint 18 százaléka idősebb 65 évesnél. Őket követi Görögország, Svédország és Japán (az egyetlen nem európai ország a 25-ös listán). Szerbiában a 65 év feletti aránya 15,7 százalék, ám a becslések szerint az évszázad közepére a 65 év feletti száma meghaladja a 15 év alattiakét.

Amikor az előregedő társadalmakról beszélünk, azt is szem előtt kell tartani, hogy szinte évről évre nő az átlagéletkor. Egyre hosszabb ideig élünk. Szinte minden társadalomban nagyobb a férfiak halandósága, mint a nőké. A 60 és 79 év közötti életkort megért lakosság 40 százaléka férfi, a 80 év feletti között azonban már csak 30 százalékot tesz ki a férfiak részaránya.

Nemcsak a családon belüli megbecsülés jár ki az idősöknek, hanem a társadalom megbecsülése is. Ez sajnos nagyon sok esetben elmarad. Gondoljunk csak azokra, akik elhitték, hogy ha lemondanak földjükéről, akkor majd nyugdíjat kapnak, milyen szégyenletesen kevés pénzt juttatnak nekik, de gondolhatunk azokra is, akik csupán négyezer dináros nyugdíjból kénytelenek megélni. S gyakran látok olyan nénikéket, akik pár szál virágot árulnak a piacon, hogy legyen miből kenyeret venni azon a napon.

Sok idős bácsival, nénivel beszélgettem, akiknek leginkább az fáj, hogy a tisztességes megélhetéshez nincs meg a havi járandóságuk. Csirkecombot nem vesznek, csak a legolcsóbb farhátat, a sertéskarajról pedig csak álmodoznak legtöbben, mert csak csontra meg szalonnára futja. A betegség meg a nélkülözés az, amivel nem lehet megbékélni, amit nem lehet elfogadni, sem megszokni. Ezek felemésztik az embert.

Az időskor pozitív megélését az élet rendjének elfogadása jelenti. Azok az igazán békés idősök, akik nem akarnak természetellenesen fiatalosnak látszani, hanem megtalálják életkoruk szépségeit.

Az ENSZ azért nyilvánította az idősök világnapjává október elsejét, hogy ráirányítsa a figyelmet azokra, akik előttünk járnak korban és élettapasztalatban is.

Kabók Erika, 2007

Szerbia a negyedik

Idősek világnapja. Folyamatosan öregszik a Föld lakossága. 2050-re több lehet az idős, mint a fiatal. A 2002-ben végzett népszámlálási adatok szerint szűkebb Szerbiában több mint 900 000, Vajdaságban pedig megközelítőleg 300 000 hatvanöt évnél idősebb ember él. Igazán csak akkor érezzük meg a kialakult helyzet súlyát, ha tudjuk, hogy 1950-ben Szerbiában mindössze 235 000 hatvanöt évnél idősebb ember élt, és ez a szám a múlt évszázad végére már meghaladta a 924 000 főt. Nem hivatalos becslések szerint a hetven évet betöltöttek 12,8 százaléka semmilyen járandóságot sem kap, és nyomorban él hazánkban. Az ENSZ szakértői az elmúlt évben az idősek világnapján tették közzé azokat az adatokat, melyek szerint a 2050. év lesz az emberiség történetében az első, amikor a világon az idősek száma meghaladja a fiatalokét.

A munkaügyi miniszter, Rasim Ljajić az idősek helyzetének javulását az újabb otthonok építésétől várja, és olyan alternatív megoldásoktól, mint a házi idősgondozás. Természetesen nem lehet cél az idősek intézményekben történő elhelyezése, mert ennél létezik sokkal megfelelőbb, mégpedig a házi gondozás – jelentette ki Rasim Ljajić az idősek világnapja alkalmából, amire minden év október 1-jén emlékezünk meg. Az idős ember a társadalom meghatározó része, nem pedig felesleges terhe, éppen ezért a minisztérium mindent megtesz az önkormányzatokkal közösen, hogy ezt az elvet érvényesítse az idősek gondozásában országszerte. Ennek ki kell terjednie az alkalmi elhelyezésre és ápolásra is. A magántőke bevonásával jelentősen lehet javítani a helyzeten, de az új otthonok megnyitását szigorú és világos feltételekhez kell kötni. Az engedélyezés folyamatának egyszerűsítése és a mindenre kiterjedő ellenőrzés kidolgozása jelenleg a legfontosabb feladat. Európai átlagban az idősek 4 százaléka helyezhető el idősek otthonában, addig Szerbiában kevesebb mint 1 százaléka, és ez azt jelenti, hogy növelni kell az elhelyezés lehetőségeit, de ez alatt nem újabb hatalmas, sok férőhelyes otthonok építését kell érteni. A cél emberközpontú otthonok létrehozása, kisszámú lakóval, de arányosan elosztva országosan. Napjainkban a legfőbb gond, hogy az idősek kétharmada lakóhelyétől távolabbi otthonokba került, kiszakadva a megszokott környezetükből, elvesztve ezért nemegyszer családjukkal is a kapcsolatot. Az idősek világnapján összegeznünk kell mindazt, ami az eddigi kitűzött tervekből megvalósult, különösen az idősek helyzetének javítása tekintetében – áll a miniszteri nyilatkozatban.

Magyar Szó, 2008

OKTÓBER ELSŐ HETE – A VILÁGŰR HETE

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése az október 4–10. közötti időszakot űrkatatási világhétté nyilvánította. Az erre vonatkozó javaslat az ENSZ 1999. július 19–31. között Bécsben tartott UNISPACE III űrkatatási világkonferenciáján merült fel, az elképzelést a UNISPACE III végén elfogadott ún. bécsi nyilatkozat tartalmazza. Az ajánlást az ENSZ-közgyűlés 4. bizottsága november 25-i ülésén támogatta, így került a Közgyűlés elé, amelynek 1999. december 6-i ülésén a tagországok a javaslatot egyhangúlag elfogadták.

Két fontos évfordulóra emlékezett. 1957. október 4-én állították Föld körüli pályára a Szputnyik-1-et, a Föld első mesterséges holdját. Ezzel az eseménnyel vette kezdetét az űrkorszak. Kevésbé ismert, hogy csaknem pontosan tíz évvel később, 1967. október 10-én lépett hatályba a világűr békés célú hasznosításának alapelveit rögzítő nemzetközi szerződés, az ENSZ által kidolgozott öt jelentős űrkatatási szerződés közül az első és legfontosabb, a világűrjog alapokmányát képező, 1967. január 27-én aláírt alapelvszerződés (Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket). E két fontos eseménynek állított emléket az ENSZ 54/68-as számú határozata.

Az űrkatatási világhét célja, hogy a fenti időszakban évről évre az egész világ közvéleményének figyelme az űrtevékenységre irányuljon. Az ENSZ egyre mélyebben tudatosítani kívánja a döntéshozókban és az egész társadalomban az űrkatatás, az űrtudományok és az űrtechnológia hasznát és rohamosan szélesedő alkalmazási lehetőségeit. A programok nemzetközi koordinálását a Spaceweek International Association – www.spaceweek.org – végzi, munkájáról rendszeresen beszámol az ENSZ világűrbizottságának (COPUOS).

Irány a világűr!

A világűrből érkező hangokat hallgattuk nagy megilletődéssel ötven évvel ezelőtt, azon az 1957. október 4-én, amikor az első szovjet műholdat fellőtték. Az egykor Vajdaság nevezetes személyiségének számító, azóta elfelejtett Kovács Sztrikó Zoltán (akinek nemcsak hivatása, hanem szerelme is volt a fizika) fogta a Szputnyik-1 jelzéseit, és meghívta barátait annak hallgatására. Pedig az űrből csak a szakadatlan bip-bip jelzés hallatszott. Éreztük azonban, hogy egy új korszak kezdődött a történelemben: az ember betette lábát a világűr-

be, először hatolt ilyen magasba. Utána már viszonylag gyorsan jöttek egymás után az újabb sikerek. 1957. november 3-án a Szputnyik-2-n úrutazást tett a világ leghíresebb kutyája, Lajka. Innen azonban már majd három évet kellett várni addig, amíg 1960. augusztus 19-én az űrből vissza is tért két másik kutya, Belka meg Sztrelka. Csak ezután, 1961. április 12-én következett az első igazi úrutazás: Gagarin 108 percet töltött a világűrben. Majd jött az első egynapos űrtartózkodás, és 1965. március 18-án Leonov először hagyta el az űrhajót, hogy 12 percet töltsön a világűrben.

A hidegháború korszaka volt ez, amikor az emberiségnek ezek a történelmi lépései egyszerűen csak a hirtelen kialakult szovjet fölénynek a jelei voltak. Az akkori kommentátorok szerint a Szovjetunió így vágott vissza azért, mert az atombomba előállításában az USA megelőzte. A két tömb vezető hatalma között mindjárt a II. világháború után kibontakozó nagy versengésnek fontos területe volt a rakétafegyverek előállítása, amelyet mind a két fél azzal kezdett, hogy ki tud többet megszerezni azokból az első eredményekből, amelyeket Hitler számára Wernher von Braun elért 1942. október 2-án annak a rakétának a fellövésével, amelyből a hírhedt V-1 és V-2 lett. Az űrkutatókat figyelők szerint jó, hogy az első sikereket a szovjetek érték el, mert ha az első űrhajós nem szovjet, hanem amerikai, az ember azóta sem jutott volna el a Holdra. Így viszont Kennedy – az amerikaiak megingott önbizalmának a visszaállítására – 1961. május 25-én meghirdette a Hold elérésének progjamját, és 1969. július 19-én Neil Armstrong és Buzz Aldrin eljutott a Holdra.

Ezt a – kissé cinikus – véleményt támasztja alá, hogy a hidegháború megszűnésével mintha csökkent volna az érdeklődés az űrutazás iránt. A második után a holdutazásokat le is állították, mert nem tartották érdemesnek folytatni ezeket a túlságosan költséges vállalkozásokat. A világűr iránti érdeklődés azonban nem csökkent, sőt a világűr kihasználásának erőfeszítései csak ezután kezdődtek meg. Ma már olyan mérleget készíthetünk, hogy mintegy hatezer műholdat lóttak fel, ebből 2800 még mindig az űrben és 600 használatban van. Ma műholdak nélkül már elképzelhetetlen nemcsak a telefon- és internetkapcsolat meg a tévénézés, hanem a háborúzástól a Föld kincseinek feltárásán át az időjárás-előrejelzésig az emberi tevékenységnek megannyi fontos része. De a világűr meghódításában is egymást érik a sikerek. A világűr földi megfigyelésében onnan, hogy űrszondák vizsgálják Naprendszerünk több bolygóját meg azok holdjait, azon át, hogy eddig csak az idén az év első 7 hónapjában

39 olyan bolygót fedeztek fel, amelyen a földihez hasonló életkörülmények léteznek, hogy számuk már 249-re emelkedjen, addig, hogy már olyan mélyen hatoltunk az űrbe, hogy tudjuk: milliárd fényévnnyi térségben nincs semmi. De a világűrben tartózkodás terén is elértük, hogy 2000 októbere óta állandó – újabban nemzetközi – legénységgel működik a nemzetközi űrállomás, amelyet manapság már turisták is meglátogathatnak.

Az ember ismét a világűr felé fordult

Erről tanúskodnak a nagy tervek: Oroszország 2015-ben állandó állomást akar létesíteni a Holdon, az amerikaiak 2025-ben (újabb számítások szerint 2037-ben) embert küldenek a Marsra. Az űrkutatók ugyanis ismét a nagyhatalmak közötti versengés okozója, tehát tekintélykérdés lett. Most már a kínaiak is azt állítják, hogy elsőként kínai fog a Marsra lépni, és ezzel egyszerre behozzák minden eddigi lemaradásukat. A verseny első állomása a Hold, mert minden terv alapja, hogy onnan indul majd az első Mars-expedíció. A három nagy részvevővel kapcsolatban már említettük, hogy az oroszok 2015-ben akarnak embert küldeni a Holdra, a kínaiak 2017-re tervezik ugyanezt (Kína már az idén Hold körüli pályára helyez egy megfigyelő szondát), az amerikaiak 2020-ra már állandó támaszpontot akarnak létesíteni a Holdon. És a versenybe újabb szereplők is beszállnak. Európa 2020 és 2030 között állandó automata támaszpontot létesít a Holdon, és 2030-ig embert küld a Marsra. És a legújabb részvevő India: 2014-re tervezi első űrhajósának fellövését az űrbe, de ott van Japán is.

A versenynek a hajtóereje azonban nemcsak a nagyhatalmi tekintély szavatolása. Az űrkutatók meggyorsításának vannak gyakorlati indítékai is. Ma már ugyanis nem a fantasztikus regények témája, hanem gyakorlatias számítások és erőfeszítések tárgya, hogy a Hold megoldhatja az emberiség energiagondjait, és az, aki elsőként hasznosítja a Holdat, hihetetlen energiaforrásra tehet szert, ami többet jelenthet, mint a kőolaj földi birtoklása, amiért napjainkban olyan kiélezett verseny folyik. A Holdon ugyanis a becslések szerint 500 millió tonna hélium-3 halmozódott fel. Ez az izotóp viszont olyan hihetetlen energiaforrás, hogy egyetlen kilogramm hélium-3-ból hat és fél évig kivilágíthatják Moszkvát. Képzeljük el, hogy valaki tonnaszámra hozza le ezt a hihetetlen kincset!

Ötvenéves az űrkorszak

1957. október 4-én a Szovjetunióban felbocsátották a világ első mesterséges holdját, s ezzel megkezdődött az emberiség történetében az űrkorszak. A Szovjetunió és az Egyesült Államok a második világháború után kezdett teljes titokban, ám gőzerővel az űrtechnika kimunkálásához: az amerikai programot a fasiszta Németországból „importált” Wernher von Braun, a szovjetet Szergej Koroljov vezette.

A fő cél az atombombák célba juttatására alkalmas interkontinentális rakéták kifejlesztése volt, de mindkét oldalon felmerült – a „jelentéktelen kísérletet” ellenző katonák ellenkezését legyőzve – a tudományos célú mesterséges hold Föld körüli pályára állítása is.

Az elsőség a szovjeteké lett: 1957. október 4-én 22 óra 28 perckor a Bajkonurból fellőtt, kétfokozatú R-7 8K71 hordozórakéta pályára állította a világ első mesterséges holdját. A Szputnyik-1 (magyarul útítárs) polírozott alumíniumötvözetből készült, 58 centiméter átmérőjű, 83,6 kilós gömb volt négy darab csuklósan kinyíló, 280 centiméter hosszú antennával. Repülési pályája a földfelszín fölött 228 és 947 kilométer között húzódott, a Földet 96,1 percenként kerülte meg. Rádióadói két frekvencián 1 watt teljesítménnyel sugároztak jeleket, a jellegzetes bip-bip hangot amatőr rádiósok is foghették. A műhold 92 nap keringés után égett el a légkörben, de adatokat akkumulátorai lemerülése miatt csak 21 napig sugárzott. Az igazsághoz tartozik, hogy a műhold új ismereteket nem adott, fellövése inkább a szovjet tudomány fölényét volt hivatva demonstrálni a kapitalista rendszeré fölént.

Az amerikaiakat sokkolta a hír. Teller Ede például így nyilatkozott: „nagyobb és fontosabb csatát veszítettünk el, mint Pearl Harbornál.” Amerika nemcsak presztízsveszteséget szenvedett el, de biztonsági pozíciói is megrendültek, mert a szovjet atomfegyverek immár közvetlenül elérhették az amerikai nagyvárosokat. A szovjet és a kommunista sajtó viszont diadalünnepet ült, a *Népszabadság* szerint „a vörös csillag sosem ragyogott ilyen erősen 900 kilométerre földgömbünk felett”.

A Szovjetunióban 1957. november 3-án lőtték fel az első űrbiológiai mesterséges holdat: a 162 napig keringő Szputnyik-2 kabinjában indult a világűrbe az első élőlény, Lajka kutya. Az állat hét napig szorongott a kis helyen, végül utolsó adag tápjával idegmérget kapott. A Szputnyik-3 már „igazi”, komplex műszerekkel felszerelt mesterséges hold volt, az 1327 kilogramm súlyú, napelemekkel is ellátott szerkezet 1958. május 15-től 692 napig keringett a Föld körül.

A szputnyiksokk után az Egyesült Államok minden erejét az űrtevékenység addig alábecsült területeire összpontosította, míg a Szovjetunió igyekezett megőrizni megszerzett előnyét. Washington 1958. október 1-jén állította fel az amerikai Nemzeti Repülési és Űrhajózási Hivatalt (NASA), az első amerikai műhold, az Explorer-1 fellövésére 1958. február 1-jén került sor. Az első ember a világűrben 1961-ben a szovjet Jurij Gagarin volt, a Holdra viszont az amerikai Neil Armstrong lépett elsőként 1969-ben. A versengést mára együttműködés váltotta fel, a nemzetközi űrállomást már közös erővel építik az űrhatalmak.

A Szputnyik-1 eredetileg több példányban készült el, de ezekre már nem volt szükség: a „felesleg” múzeumba került, illetve árveréseken kelt el.

Bálint István, 2007

OKTÓBER 5. – A PEDAGÓGUSOK (TANÁROK) VILÁGNAPJA

Az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) és a Nemzetközi Munkaügyi Iroda (ILO) 1966. október 5-én fogadta el a pedagógusjogokról szóló, 150 paragrafusból álló határozatot, ezért ezt a napot a pedagógusjogok világnapjává nyilvánították.

Az említett dokumentum tartalmazza többek között a pedagógusok megbecsülésének szükségességét, előírja az ingyenes továbbképzést, s kimondja, hogy a pedagógusok javadalmazása nem maradhat el az egyenértékű képesítést követelő más foglalkozásúak bérezésétől.

A megbecsülés szükségessége

Magyarországon ezt a napot a pedagógusjogok napjaként tartják nyilván, Szerbiában azonban a tanítók világnapját ünneplik, már ahol ünnepelnek. Bárhogy is nevezzük, talán illene köszönteni a tanügyieket ezen a világnapon. Ám valóban illik-e, vajon tényleg értük sütt-e ki ma a nap, mi több: valóban jogaik világnapjára ébredtek? Tudják-e megfelelően képviselni érdekeiket, egyáltalán tisztában vannak-e jogaikkal és kötelezettségeikkel, bármennyi okmány ratifikálja ezt, és bármennyi érdekvédelmező szervezet is létezik körülöttük? Nem véletlen hát a Függetlenség szakszervezet a tanítók világnapja alkalmából minap közzétett követelése, miszerint végre méltó helyre kellene tenni az oktatásügyet a nemzeti jövedelem elosztásakor (is), nemcsak azért, hogy a pedagógusok bérezése tisztes-

séges legyen, hanem azért is, hogy végre jusson pénz beruházásokra, új létesítményekre, adaptálásra...

Sejtem, nem csak ezen a napon jut eszükbe a pedagógusoknak, hogy ideje lenne érvényt szerezni a nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott jogaiknak. Az ingyenes továbbképzések még meglenének, viszont sokkal rázósbab az erkölcsi vagy az anyagi megbecsülés kérdése. Erről nyilván regényeket írhatnának a pedagógusok. Mint ahogyan arról is, hogy gyakran egymásnak ellentmondó utasításokat kapnak, hogy utolsó pillanatban követelt, de annál több papírmunkát igénylő, teljesen fölösleges jelentések megírásával keserítik életüket, ugyanakkor nincs szemléltetőeszközük, néhol a kréta, a vizesblokk is hiányzik. A tankönyveket is megemlíthetnénk, melyekből első pillantásra ugyan van elegendő, sőt már választék is bizonyos tantárgyak és osztályok esetében, de ha mélyebbre nézünk, láthatjuk, hogy az általános iskolán túl már alig van miből tanítani magyar nyelven.

Világnap ide vagy oda, távol állunk attól, hogy – a nemzetközi dokumentumokban rögzített jogoktól eltekintve –, legalább elfogadható szinten érvényesüljenek egy igen fontos szakmán belül az elemi jogok. Jog a szakmai megbecsüléshez, a normális munkakörülményekhez. Mindeközben nem szabad megfélekedzeni a többi „iskolapolgárról” sem, hiszen a diákok, sőt a szülők jogai és kötelezettségei is szorosan ide tartoznak.

Nagy Magdolna, 2007

OKTÓBER ELSŐ HÉTFŐJE – A GYERMEKEK VILÁGNAPJA, A GYERMEKHÉT KEZDETE

A gyermekek világnapját 1990-től egyes források október 1-jére rögzítik.

Négyszázezer kiskorú szegénységben

Szerbiában 150 000-re tehető az alultáplált gyerekek száma. Az emberi gyarlóságához tartozik, hogy bizonyos érzékeny és számunkra kellemetlen kérdésekkel csak akkor foglalkozunk, amikor valamilyen oknál fogva elkerülhetetlenné válik egy esedékes évforduló miatt, vagy más aktualitása lesz a dolognak. Így kerültek most az ország politikai életének fókuszába a gyerekek.

Szerbiában október 1-jétől 7-éig gyermekhét van, amikor az e kérdéskörrel megbízott minisztériumoknak illik kitenniük magu-

kért, foglalkozniuk a gyerekekkel. Csak az a gond, hogy dicsekedni nincs nagyon mivel, legalábbis ez derült ki Rasim Ljaljić, munkaügyi és szociálisvédelmi miniszter szavaiból, aki a Váloztassuk meg a világot – foglalkozzunk a gyerekekkel! nevű rendezvénysorozatot megnyitotta, s beszámolót tartott a jelenlegi helyzetről.

Szavaiból az derült ki, hogy Szerbiában 400 000 gyermek él szegénységben, ennek több mint fele szinte nyomorban, és ráadásul 150 000 gyermek alultápláltnak számít. A roma gyerekek 76 százaléka nem kap mindennap enni, és 78 százaléka az általános iskolát se fejezi be. Egy cseppet sem dicsekedni való adatok ezek, de nézzük, világszinten hogy áll a helyzet. Ljaljić szerint a világban 150 millió ötévesnél fiatalabb gyermek alultáplált, 600 000 HIV-vírussal fertőzött, 10 millió gyermek hal évente éhen, 100 millió gyermek nem fejezi be az általános iskolát, s többségben vannak közöttük a kislányok.

Szerbiának külön stratégiája van, hogyan lehetne ezen változtatni. A miniszter mindenképpen a gyermekek helyzetének javításán fáradozik s azon, hogy megteremtődjenek a feltételek ahhoz, hogy biztonságos és boldog gyermekkoruk lehessen.

Fellengzős, nagy szavak ezek, de vajon a gyakorlatban történik-e valami? 2004-ben fogadta el a szerb kormány a nemzeti tervet, amelybe belefoglalták a gyermekek helyzetének javítását és a gyermekvédelmet. Az említett dokumentumban a következő kérdések élveznek prioritást: a szegénység leküzdése, az oktatás színvonalának növelése minden gyerek esetében, az egészségügyi rendszer fejlesztése, a szellemileg visszamaradt gyermekek támogatása és hatékony védelemnyújtás az erőszaknak kiszolgáltatott gyermekek részére.

Mivel Szerbia ratifikálta a gyermekjogok konvencióját, az ország köteles mielőbb törvénybe foglalni a gyermekjogok védelmét. A miniszter szerint ez az év végéig meg fog történni, s ezenkívül még két újabb törvény elfogadását helyezte kilátásba, a diszkriminációt tiltó jogszabályt és a gyermekek védelmét erőszak esetén.

A Szerbiai Gyermekbarátok elnevezésű szervezet egyik vezetője, Ivan Ilić a gyermekhét alkalmából olyan nyilatkozatot tett, hogy nagyon szép elképzelés volt a gyermekek védelméről szóló nemzeti terv meghozatala, csak az a baj, hogy ez a gyakorlatban nagyon akadozva és lassan valósul meg. Elsődleges gond, hogy a kormány nem képes eszközöket elkülöníteni a költségvetésből a terv megvalósításának pénzelésére, sőt mi több, még azt sem tudták megszervezni, hogy minden szerbiai községben megkezdjék a megvalósítást. Mindössze 13 községben beszélhetünk valamelyest a terv életbe lépéséről.

Varjú Márta, 2007

OKTÓBER 6. – AZ ARADI VÉRTANÚK EMLÉKNAPJA

1849. október 6-án az orosz segítséggel levert szabadságharcot követő császári megtorlás során Pesten kivégezték gróf Batthyány Lajost, az első magyar miniszterelnököt. Ugyanezen a napon a szabadságharc 12 tábornoka (Aulich Lajos, Damjanich János, Desseffy Arisztid, Kiss Ernő, Knézich Károly, Lahner György, Leiningen-Westerburg Károly, Nagysándor József, Poeltenberg Ernő, Schweidel József, Török Ignác és Vécsey Károly) és egy főtisztje (Lázár Vilmos ezredes) szenvedett vértanúhalált Aradon. Gróf Batthyány Lajost 1870. június 9-én temethették el nyilvános tiszteletadással, majd 1874. május 26-án helyezték el a Kerepesi temető mauzóleumában. Kivégzésének helyén 1926-ban avatták fel az örökmécsest. A véres megtorlásnak összesen 157 hazafi esett áldozatul, és számosan kényszerültek hosszú évekre belső vagy külső emigrációba.

Október 6-a azóta a magyar nemzet gyásznapja, bár hivatalosan csak 2001-ben nyilvánította azzá a magyar kormány a 237/2001. (XII. 10.) kormányrendelettel.

A tábornokok úgy hitték, hogy az oroszok megvédelmehetik őket a vérszomjas Haynautól, de csalódnuk kellett. Augusztus 22-én az oroszok elvették fegyvereiket, majd másnap átadták őket az osztrákoknak. Augusztus 25-én érkeztek Aradra, s még aznap megkezdődtek a kihallgatások. Mindegyikük két kihallgatáson vett részt, s ezt követően lehetőségük nyílt írásban utólagos beadványt intézni a hadbíróshoz.

Eközben augusztus 27-én az igazságügyminiszter, Schmerling a minisztertanács elé terjesztette az ítéletekkel kapcsolatos elképzeléseket. Bár mérsékeltebb volt, mint Haynau, emberségről még sincs szó: „A legnehezebb kérdés, hogy a törvények teljes szigorával, halálbüntetéssel kell-e sújtani minden vizsgálat alá kerülőt, vagy pedig halálbüntetés helyett másfajta büntetést kelljen-e elszenvedniük a kevésbé vétkeseknek.

Erre vonatkozólag általánosságban ki lehetne mondani, hogy a legvétkesebbnek a törvények szerint kell lakolniuk, a kevésbé vétkesek esetében pedig báró Haynau táborszernagyra kell bízni, hogy másfajta büntetést szabjon ki rájuk.”

A minisztertanács elfogadta Schmerling javaslatát, csak Bach belügyminiszter toldotta meg azzal, hogy Haynaut megfelelő hatalommal kell felruházni ahhoz, hogy a büntetéseket gyorsan végre tudja hajtani. Bár Ferenc József augusztus 29-i legfelsőbb kézírata Haynaut arra

kötelezte, hogy „a halálbüntetést csak a legbűnösebb és legveszedelmesebb egyéneken hajtsák végre”, de a halálbüntetés tényéről csak utólagosan kellett jelentést tennie az uralkodónak. Schmerling ugyan némi erőtlen kísérletet tett arra, hogy elérje, Haynau csak a halálos ítéletek bécsi megerősítése után hajtathassa végre a kivégzéseket.

Schwarzenberg miniszterelnök, Bach és Haynau azonban megakadályozták a királyi kézirat mérséklését. Eközben Haynau – a komáromi várvédőkkel történő egyezkedés közepette – Ernstől, a vértanúk perének tárgyalásvezető hadbírájától megkapta az ítéleteket megerősítés végett. A „bresciai hiéna” azonban még vár, október 2-án rendelkezik csak a kivégzés módozatairól. Október 6-ra, a bécsi forradalom és Theodor Baillet de Latour hadügyminiszter nép általi kivégzésének évfordulójára tűzte ki az ítélet végrehajtását. Az aradi foglyok még reménykedtek, október 4-e az uralkodó névnapja, lehet, hogy amnesztiát hirdet.

De minden remény szertefoszlott ezen a napon, mert amnesztia helyett Haynau végzése érkezett meg. Másnap reggel hét órakor Ernst hadbíró felsorakoztatta a tábornokokat, s kihirdette az ítéleteket. Ezután megbilincseltek a tábornokokat, majd visszavezették őket a cellájukba, megtagadva tőlük azt a kérést, hogy együtt tölthessék az utolsó napot.

Október 6-án hajnali kettő és három óra között a papok felkeresték a halálraítélteket. Aulich Lajos Horatius verseit olvasgatta, Török Ignác Vauban várépítésről szóló könyvét bújta, Lahner György fuvoláján játszott, Desseffy Arisztid még aludt.

Többen még utolsó soraikat vetették papírra búcsúlevelükben.

Fél hatkor először a golyó általi halálra ítéleteket – Schweidel Józsefet, Kiss Ernőt, Desseffy Arisztidet és Lázár Vilmost – vezették a kirendelt katonaság elé. 12 katona állt fel velük szemben töltött fegyverrel, majd midőn a parancsnokuk kardjával intett, a lövések eldőrdültek, Kiss Ernő kivételével mindhárman élettelenül buktak a földre. Kiss Ernőt csak a vállán érte a lövés, ezért három katona közvetlenül elé állt, s leadták a halálos lövést Kiss Ernőre is.

Ezután következtek az akasztófára ítélt tábornokok a következő sorrendben: Poeltenberg Ernő, Török Ignác, Lahner György, Knezich Károly, Nagy-Sándor József, Leiningen-Westerburg Károly, Aulich Lajos, Damjanich János és Vécsey Károly. Ez utóbbi vértanú büntetését – saját apja közbenjárásának köszönhetően – súlyosbították, mégpedig azzal, hogy őt akasztották fel utolsónak, vagyis végig kellett néznie társai kivégzését. Sorra búcsúztak el egymástól, Vécseynek már nem volt kitől búcsút vennie, ő Damjanich holttestéhez lépett, és bár nem szíveltek egymást, most megcsókolta Damjanich kezét.

A kivégzést követően az elítélteket elrettentésül közszemlére tették ki, majd este az agyonlőttöket a sáncárokban, a felakasztottakat a vesztőhelyen temették el. Mivel a kivégzettek ruhái a hóhért illették, ezért a felakasztottakat levetkőztetve helyezték hol a bitófa elé, hol mögé, majd melléjük döntötték az akasztófaoszlopokat is.

OKTÓBER MÁSODIK PÉNTEKJE – A TOJÁS VILÁGNAPJA

A Nemzetközi Tojásszövetség 1999-ben hirdette meg minden év októberének második péntekjére a tojás világnapját, amelynek kapcsán több mint 30 tagországban rendezvények sorozata hívja fel a figyelmet a tojás nélkülözhetetlenségére.

A tojás évezredek óta legfontosabb táplálékunk. Kultikus étel, termékenységi szimbólum. Eme apró és olcsó táplálék mindig is fontos szerepet töltött be az emberiség étkezési szokásaiban, kultúrájában. Több nép (egyiptomiak, finnek, észtek) mítoszában a világteremtés kulcseleme, termékenységi szimbólum, a tökéletesség, a feltámadás jelképe. Mióta rehabilitálták, már nemcsak a magas koleszterinszint miatti káros hatását hangsúlyozzák, hanem táplálkozás-élettani jelentőségét is. Népszerűségének visszahódítása érdekében 1999 óta új színfoltként bevezették a tojás világnapját, amikor is több napos rendezvény keretén belül nemcsak gasztronómiai szempontból, hanem művészileg is bemutatják sokszínűségét. Kevésbé ismert jellemvonása, hogy a legjobb minőségű fehérjével rendelkezik, minőségben és vitaminok teljességében csak az anyatej előzi meg. Fontos D-vitaminforrás, ásványi anyagainak, a szelénnek nagy jelentősége van a szervezet egészséges működésében. A tojásfehérje nagyobb mennyiségű B₂-vitamint, a tojássárgája lecitint tartalmaz.

Hasznos fogyókúrák kiegészítő ételeként is, mivel egy tojás csak 76 kalóriát tartalmaz. Lehet bőséges energiaforrás angol reggeliként fogyasztva, sonkára ütött tükörtojással, paradicsomos babbal, virslivel, vajas pirítóssal, vagy az esti étkezéshez elkészítve hagymás-kolbászos tojásrántottaként, esetleg amúgy magyarosan, kevés őrölt pirospaprikával megszórva. Nem is beszélve gyerekkorunk kedvenc desszertjeiről, a cukorral kikevert tojás sárgájáról, hogy a hangszálakat selymessé tegye, vagy csupán a felejthetetlen íze miatt imádott madártejről, vagy a karácsonyra készített tojáslikőrrel. Egy alapanyag és mennyi íz! S bár a tojásnak még ezerféle felhasználási módja létezik, egy dolog tekintetében szigorúnak kell lenni: a frissességében.

Fontos, hogy mindig kifogástalan minőségű tojást használjunk, mert ha nem vigyázunk, könnyen – akaratunkon kívül – a szalmonella áldozatává válhatunk. Érdemes a tojásfelhasználás ügyében a tapasztaltabb háziasszonyok trükkjeit ellesni.

A tojás értékes és megszámlálhatatlan elkészítési módja révén praktikus táplálékunk. Alkossunk belőle kedvünk, fantáziánk és egészségünk örömére.

OKTÓBER 13. – A VAJDASÁGI MAGYAR MOZGÓKÉP NAPJA

Lifka Sándor 1910-ben ezen a napon nyitotta meg Szabadkán az első kőfilmszínházat.

Engedjék meg, hogy elmélkedésemet azzal a nem mellékes ténnyel kezdjem, hogy a Nemzeti Tanács által hozott döntés következtében a filmművészetünknek is lesz, azaz van jeles napja, így a magyar nyelvterületen mindmáig egyedül a vajdasági magyar közösség részesítette ilyen megtiszteltetésben a hetedik művészetet. Ez büszkeséggel tölt el úgy is, mint filmalkotót és úgy is, mint közéleti személyt, amiért ez nekünk jutott eszünkbe elsőnek.

A teljesség igénye nélkül az alábbiakban azokról a művelődéstörténeti, illetve vajdasági magyar vonatkozású filmművészeti tényekről kívánok megemlékezni, amelyek alátámasztják e döntés indokoltságát.

Minden emlékezés, ünnepnap talán önkényes, de ha jól belegondolunk, a szándék, amely létrehozta olyan, mint egy bonthatatlan rög, amely magában hordoz egy történelmi helyzetet, létező értékeket, lelkiállapotot, egy adott kor adott generációjának elkötelezett szándékát. Ezek a jellegzetességek és ez az elkötelezett szándék vezérelt bennünket, hogy jeles napjaink sorába bekerüljön a vajdasági magyar mozgókép napja is. Nos, mire emlékezzünk?

Emlékezzünk, hogy emlékeztessünk mozgóképkultúránk múltjára és jelen állapotára!

Emlékezzünk, hogy van mire és kikre emlékezni!

Emlékezzünk, hogy tudjunk azokról a kinematográfusokról, alkotókról, akik elődeink voltak, és számon tartjuk azokat, akik kortársaink, és akik gazdagítják filmjeikkel kultúránkat!

Emlékezzünk, hogy erőt, hitet és kitartást nyújthassunk egymásnak, hogy van értelme és értéke annak, amit létrehozunk!

Emlékezzünk, hogy alkotásainkat mind szélesebb körben ismerje meg a hazai és az anyaországi nagyjérdemű!

A múlt

Az ünnepnap és az emlékezés kapcsán ezen írásomban emlékeztetni szeretném a tisztelt olvasót, hogy szűkebb pátriánkban a magyar vonatkozású mozgóképirás, bemutatás története és hagyománya az idén százöt éves múltra tekinthet vissza. Alig néhány évvel azután, hogy Párizsban a Lumière testvéreknek köszönhetően megszületett a hetedik művészet, a Délvidéken is elindult hódító útjára.

Jeles napunk éppen ezért a már-már feledésbe merült eseményhez kötődik. Lifka Sándor nevéhez, aki 1910-ben ezen a napon nyitotta meg Szabadkán az első kőfilmszínházat. Nemcsak a „régí idők mozijáról” feledkeztünk meg, évtizedekig Lifkáról is megfeledkezett a város, az egész régió, de még az ország is, csak a mozit, az utóbbi évtizedekben a helyén működő diszkót nevezték Lifkának, bár sokan már nem is tudták, miért. Mentségünkre szolgáljon, hogy újabban a Palicsi Nemzetközi Filmfesztivál egyik díját nevezték el róla. De a zombori Bosnyák Ernőt sem szabad elfelejtenünk, aki sokrétű filmes munkásságával több vonatkozásban is úttörő és méltánylandó szerepet töltött be a magyar filmgyártás korabeli időszakában. Csupán emlékeztetül: 1912-ben híradóképeket vett fel II. Rákóczi Ferenc zombori emlékművének felavatásáról, amikor is az addig statikus filmfelvevőt elmozdította jobbra-balra, és ezzel addig ismeretlen kamerakezelési módszert, a panorámamozgást alkalmazta elsőként. Ez a kameramozgás csak később terjed el az operatőrök körében. A Simi Tobogán, avagy a zombori vásártérről szóló filmjében jól kiválasztott jelenetekkel és figyelemre méltó képi dinamikával sikerült érdekesen visszaadni a kavargó vásári légkört. A dokumentumfilm igazi, korabeli példajaként tartjuk számon ezt a művet. Nevéhez kötődik térségünk első – természetesen néma – játékfilmforgatója és -gyártása: forgatókönyvet írt-íratott, szereplőket válogatott, próbafelvételeket készített. Bosnyák 1911-ben nyomdát és lapkiadót alapított. A magyar filmtörténet úgy tartja számon, mint az első magyar nyelven megjelent filmfolyóirat kiadóját és szerkesztőjét. *Sport és Film*, *Sport és Mozi* címmel jelentetett meg lapot, amelyben minden cikket ő írt és fordított szerb nyelvre. Mindennek ellenére Bosnyák Ernő emlékét napjainkban semmi sem őrzi, neki még annyi sem jutott, mint Lifkának.

A jelen

Filmkultúránk újabb kori történetéhez tartozik a Topolyai Film és Videó Alkotótábor lassan feledésbe merülő időszaka, amikor is létrejött az első határon túli magyar szociográfiai filmműhely. Tabutémák sorát tárták fel az ott készült dokumentumfilmek. Vajon kollektív emlékeink részét képezik-e ezek a filmes sorsok? Számon tartjuk-e, ismerjük-e kellőképpen azokat a filmes generációkat, akik kisebb megszakításokkal – alapjában véve napjainkig – gazdagítják, öregbítik filmkultúránkat, művelődési életünket? Ebben a soha részleteiben meg nem írt délvidéki mozgóképes történetben összefonódik a mozi(k) és alkotó(k) sorsa-története.

Napjainkban – főleg az idősebb korosztály – nosztalgiával emlegeti azt az időszakot, amikor a mozi varázsa élt és tömegeket vonzott a filmszínházakba, amikor több esetben hetekig vetítették a sikerfilmeket, amikor még különböző társadalmi osztályhoz és rétegekhez tartozók békésen együtt ültek a moziban. Egymás mellett ült bankigazgató és titkára, nagysága és cselédje, azaz a későbbiekben pártvezérek és pártaktivisták, szocialista vállalatvezetők és öngazgató dolgozók, tanárok és diákok. Kevés kivétellel valamennyien ugyanannak örültek, ugyanazért izgultak, ugyanazon nevettek. Ez volt a mozi demokráciája. Az emberiség történetében eddig ez is elképzelhetetlen volt. Merthogy akkor a különböző társadalmi rétegek és osztályok a színházban már rég elkülönültek. Működött a tömeges együttlét varázslatos hatása. Így volt ez világszerte és szűkebb pátriánkban is. Alig volt falu, ahol ne lett volna rendszeres vetítés, a nagyvárosokban pedig több mozi is fogadta a moziélményre vágyó közönséget. Az egykori Jugoszláviában a múlt század közepéig csaknem háromszáz, a Vajdaságban csaknem nyolcvan mozi működött. Világszerte korszerűsítették a mozikat és építettek újakat, elterjedtek az úgynevezett mozivárosok, cinema cityk, multiplexek stb. Nálunk pedig az ellenkező folyamat játszódott le. A mozik nagy részét becsukták, a még működők többsége lepusztult állapotban van, ebből kifolyólag drasztikusan megcsappant a közönség száma. Új mozitermeket nem építettek, azt az egyet, amit Szabadkán a hetvenes évek elején építeni kezdtek, sohasem fejezték be. A ma is álló betonváz mementóként utal és figyelmeztet az ezen a téren uralkodó szomorú állapotunkra. Tudtommal Újvidék az egyetlen város, ahol az elmúlt fél évszázadban új mozi épült, az Aréna, valamint Kanizsán – és ez váljon dicséretükre –, ahol az új Művészetek Házában korszerű, kulturált és hangulatos multifunkcionális mozit és

színháztermet alakítottak ki. Meggyőződésem, hogy középnyagású és kisvárosokban ez lehet a követendő példa.

Mai valóságunk

Mindezek tükrében a továbbiakban arról szeretnék szólni, hogy szűkebb pátriánkban milyen helyet foglal el, és milyen figyelmet kap a film, kiváltképp ha magyar, ezen belül is a vajdasági magyar filmprodukción. Szerbia és Montenegróban nincs moziforgalmazója (Magyarországon sincs) az itt készült játékfilmeknek és dokumentumfilmeknek. A hazai magyar nyelvű televízió évek óta nem tűzi műsorra filmjeinket. Itt említtem meg, hogy az elmúlt évtizedben, a súlyos gazdasági válság ellenére a határon túli régiók közül a Vajdaságban készült a legtöbb nagy-, illetve kisjáték- és dokumentumfilm. Öt nagyjátékfilm (Bicskei egyet, Vicsek és Tolnai kettőt forgatott, most készül a harmadik), négy rövid játékfilm és csaknem húsz dokumentumfilm készült ebben az időszakban. Az elmúlt négy-öt évben rendre díjakkal tértünk haza a nemzetközi és anyaországi fesztiválokról. Az a tény is sokat mond, hogy szinte kivétel nélkül minden jelentősebb filmünket bemutatta a két anyaországi közszolgálati televízió, ami nagy nézőszámot jelent. A nézettségi mutatók szerint filmjeinket két-háromszázezer néző tekinti meg. Sajnálatos, hogy a hazai közönség csak ritkán találkozhat magyar filmekkel. Erre a már hagyományossá vált Magyar Filmnapok kínálja lehetőséget. Némi meglepéssel tapasztaljuk, hogy az utóbbi időben alkalmi szerzői estek és más művelődési rendezvények keretén belül teret kapnak filmalkotásaink. Szeretnénk, ha mindazok a személyek, akik városainkban, falvainkban szervezik az egész évre szóló művelődési programokat, figyelembe vennék filmprodukciónkat, élnének a lehetőséggel, és programjaikba iktatnák a filmvetítéseket is. Számítunk mindazok közreműködésére és segítségére, akik tenni kívánnak a művészi és tartalmi értékeket képviselő filmek népszerűsítésében, bemutatásában. Ezt tekintsek tiszteletteljes felkérésnek.

Filmművészetünkkel kapcsolatban nagyon sok a tennivaló. Ezek közül csak néhányat szeretnék felsorolni, és egyben jelezni, hogy a közeljövőben a Zentán működő Vajdasági Magyar Művelődési Intézet keretein belül több alaprojektumot tervezünk elindítani. Az egyik legfontosabb feladat egy helyen összegyűjteni az eddig elkészült filmeket, és kialakítani a vajdasági magyar filmarchívumot. A másik alaprojektum a vajdasági magyar szerzőket és alkotásaikat bemutató filmantológia elkészítése és dévédén történő terjesztése. Tervbe vettük a vajdasági

magyar mozgóképkultúra történetének feldolgozását és megjelentetését is, és még sok más kutatást és feldolgozást tervezünk.

Ma már biztosra vehető, hogy az utóbbi két század arcát a mozgókép őrzi meg az emberiség jövője számára, ahogy ezt hosszú időn át a festészet, a szobrászat tette. 1885. december 28-ától, amióta a párizsi Kapucinusok körútja 14. számú ház pincéjében egy vászonlepedőre befutott a lyoni pályaudvarra érkező vonat, s a leszálló utasok elindultak felénk, azóta él, mozog, sírva fakad, zavarba jön és elsápad, szégyenkezni kezd és elönti a boldogság, hatalmat gyakorol és összeomlik élő, változó érzelmeket hordozó arcával a XX. századi ember, aki így örökké közöttünk maradván él – és köszönhetjük mindent a filmművészetnek. Ehhez a csodálatos történethez a vajdasági magyar filmalkotók több generációja is hozzájárult – tudásához és a lehetőségeihez mérten. E vázlatos elmélkedésemben érzékeltetni és tudatosítani kívántam, hogy kisebbségi léthelyzetben is – a többi művészettel egyetemben – képesek voltunk és vagyunk filmművészetünkkel kulcsot, támpontot adni nemzeti létünk árnyaltabb önismeretére, csakúgy, mint az önalakításra. Vagyis: amint a filmművészet, azaz „a látvány logikája” nem a filmképek egyes elemeiből, hanem a folyamatukból bontakozik ki, úgy mozgóképkultúránk valódi – máig töredékében ismert – képe, története, értéke is csak akkor lehet teljes, ha százhárom éves folyamatából bontjuk ki és szemléljük.

Reményeim szerint a mozgókép napja és ünnepe már az idei évtől (2006-tól – a szerk. megj.) kezdve, de a jövőben is, a vázolt feladatok elvégzésére, számonkérésére és felmutatására lesz hivatott. Hogy mindez az újabb feladatokkal és kihívásokkal együtt a jövőben megvalósul-e, tőlünk függ.

Siflis Zoltán, 2006

OKTÓBER 16. – ÉLELMEZÉSI VILÁGNAP

Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) 1945. október 16-án alakult meg. A jelképes dátumon, október 16-án szervezik meg minden évben az élelmezési világnapot.

A FAO Rómában ülésező konferenciája 1979-ben – magyar határozati javaslat alapján – döntött a világnap megrendezéséről. Célja, hogy mozgósítsa a kormányokat és a közvéleményt az emberiség nagy részét sújtó élelmezési gondok orvoslására. Annak ellenére ugyanis, hogy a világban elegendő élelmiszert állítanak elő planétánk minden lakosa számára, mégis mintegy 850 millió ember éhezik.

Az ENSZ Közgyűlése – az 1980. december 5-i 35/70-es számú határozattal – jóváhagyta a világnap megtartását, arra a tényre való tekintettel, hogy „az élelem az emberi túlélés, a jólét és az alapvető emberi szükséglet tartozéka”.

A világnap minden évben más témára helyezi a hangsúlyt, az aktuális téma jelentőségét a kiválasztott jelmondat is tükrözi. A 2007. évi világnap témája és mottója a „Jogod van az élelemhez” volt.

Az élelemhez való jogot a legfontosabb momentumként foglalták bele az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatába még 1948-ban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésén:

– Minden személynek joga van saját maga és családja egészségének és jólétének biztosítására alkalmas életszínvonalhoz, nevezetesen élelemhez, ruházathoz, lakáshoz, orvosi gondozáshoz, valamint a szükséges szociális szolgáltatásokhoz, joga van a munkanélküliség, betegség, rokkantság, özvegység, öregség esetére szóló, valamint mindazon más esetekre szóló biztosításhoz, amikor létfenntartási eszközeit akaratától független körülmények miatt elveszíti – részlet az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatának 25. cikkéből.

Azóta az élelmezéssel és az ehhez kapcsolódó témákkal foglalkozó szervezetek száma megnőtt. Ezek közül a legismertebbek a FAO és a Nemzetközi Élelmezési Program (WFP). Azóta, bár sok szép szándéknyilatkozat és kezdeményezés született már a harmadik világ élelmezési gondjainak enyhítésére, mégis egyre többen éheznek a Földön — jelenleg 850 millióan. Az éhezés a világban 25 000 áldozatot szed naponta.

Európát tömegesen nem érinti a víz- és élelemhiány, a legsúlyosabb helyzetet az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete szerint Afrikában alakult ki (lásd az éhezés világtérképét). Az élelemhiány enyhítésén fáradó ENSZ nemcsak élelmiszeradagok kiosztásával kívánja orvosolni a problémát, hanem öntözőrendszerek kiépítésével, ellenállóbb növények genetikai előállításával, oktatással és más hasonló eszközökkel. Céljuk az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatában megfogalmazott elv megvalósulása, vagyis az élelem és víz elérése minden ember számára.

A FAO tagállamai kötelezettséget vállaltak, hogy 2015-re a mostani élelmiszerválság ellenére felére csökkentik az éhezők számát a világon – egyebek között ezt tartalmazza az a zárónyilatkozat, amelyet a szervezet római találkozóján fogadtak el 2008. június 5-én.

A FAO főigazgatója, Jacques Diouf két nappal korábban még azt jelentette ki, hogy a jelenlegi tendenciák mellett ezt a célt 2015 helyett csak 2150-re lehet majd teljesíteni.

A zárónyilatkozat azt is leszögezi, hogy az élelmiszert nem szabad politikai nyomásgyakorlási módszerként alkalmazni.

OKTÓBER 17. – A SZEGÉNYSÉG ELLENI KÜZDELEM VILÁGNAPJA

1992. december 22-én a 47/196 számú határozattal nyilvánította az ENSZ ezt a napot a szegénység elleni küzdelem világnapjává, amelyet először 1993-ban tartottak meg. A világnap gondolata Joseph Wresinszky atyától (1917–1988), a Segítség Mindenfajta Nyomorúság Elleni Negyedik Világmozgalom (ATD) alapítójától származik. Magyarországon 1996-tól emlékeznek meg a világnapról.

Az illetékes állami szervek becslése szerint Szerbiában 2008-ban félmillió ember él szegénységben, vagyis a havi 8883 dináros határ alatt, amelyet szegénységi küszöbként szabtak meg egy-egy család számára. A legszegényebbek a 65 évesnél idősebb korosztályból kerülnek ki, valamint a kisgyermeket nevelő családok számítanak annak, illetve azok a családok, amelyekben a szülők nem dolgoznak és képzettségük alacsony szintű.

Havi hatezer dinár

A lakosság 8,8 százalékának kell ennyi pénzből megélnie (2007-ben – a szerk.megj.). Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése 1992 decemberében A szegénység elleni küzdelem világnapjává nyilvánította október 17. napját. A közgyűlés felhívta a tagállamok figyelmét arra, hogy szenteljék ezt a napot a szegénység elleni küzdelemmel kapcsolatos konkrét tevékenységek bemutatásának. Az ENSZ Közgyűlése a kormányközi és civil szervezetek figyelmét arra irányította, hogy nyújtsanak segítséget a szegénység elleni küzdelemmel kapcsolatos tevékenységek megszervezéséhez a nemzeti kormányoknak.

A szegénység elleni küzdelem világnapja alkalomából vajdasági szinten több helyen is rendeztek fórumot, megbeszélést. A Modern Edukációs Központ és a Tartományi Nonprofit Fejlesztési Alap közös szervezésében Akarok és tudok tenni a szegénység ellen címmel közvitát tartottak a szegénység leküzdésének módjáról és a média szerepéről ebben a folyamatban.

Ana Segedinski, az alap megbízott igazgatója vitaindítóként elmondta, hogy a szegénység, az értékrend, valamint a szegénység tálalásának módja közvetlenül összefügg, s a médiának nagyon jelentős szerepe van abban, hogyan és miként mutat rá a szegénység fonákjaira. Az életszínvonal alakulása nemcsak a társadalomtól és a környezetünktől függ, hanem bizony saját magunk is hatással lehetünk rá. Kezdeményezéssel, aktív magatartással befolyásolhatjuk sorsunk alakulását, persze ehhez szükség van arra, hogy a társadalom megteremtse az esélyegyenlőséget.

Dr. Miša Đurković, az Európai Tudományok Intézet kutatója elemezte, hogy a nálunk fellelhető szegénységnek komoly és mély gyökerei vannak, hiszen az a volt rendszer idején katasztrofális méreteket öltött, és súlyos következményekkel járt. A leküzdéshez nem úgy kell hozzáállni, hogy ez gazdasági gondot jelent a társadalom számára, hanem mélyebben elemeznünk kell, és keresnünk kell a szegénység okainak társadalmi gyökereit. Az egyik legsúlyosabb gondnak nevezte a munka értékének válságát: egyszerűen elértéktelenedett a munka, vagy mondjuk meg magyarul, nincs a munkának becsülete. Sokan azt az elvet követik, hogy tisztességes munkából nem lehet megélni, és sajnos így is viszonyulnak a teendőikhez; ennek az egész társadalomra nézve komoly következményei vannak. Összefogással kellene kialakítani egy megfelelő stratégiát, aminek célja elsősorban a munka megbecsülésének visszaállítása lenne.

Dušan Kaličanin médiaelemző arról szólt, hogy nálunk sajnos a média nem azzal foglalkozik, ami a szegénység felszámolása szempontjából a legfontosabb lenne, hanem a mai elpolitizálódott világunkban egészen más mederbe tereli a dolgokat. Pedig ha megnézzük a különféle véleménykutatások eredményét, amikor feltesszük a polgároknak a kérdést, hogy mi érdekli őket a legjobban, minden bizonnyal az első helyen a megélhetési kérdés fog állni. Egyszerűen az embereket manapság az izgatja legjobban, hogy miből fognak megélni, és szinte biztosra vehető, hogy az őket felcsigázó témák közül mondjuk Kosovo kérdése az utolsó helyre kerül. A tájékoztatási eszközöknek ezt figyelembe kellene venniük, és foglalkozni kellene a szegénység leküzdésének módjával, egyfajta oktatói szerepkört kellene betölteniük.

A közvita során felszólalók közül legérdekesebbnek Andrej Fajgeljnak, a Modern Edukációs Központ alapító igazgatójának a fejtegetése bizonyult. Szerinte az országos méretű szegénység legfőbb oka a munkaetika téves alkalmazásában keresendő. A munka értékének válságakor elmélete szerint a dolgozók úgy gondolkodnak,

hogy mivel úgysem értékelik a munkájukat, így a munkahelyükön félerővel dolgoznak, magyarul úgy viszonyulnak a munkához, ahogy azt a főnökök értékelik. Ennek az lesz az eredménye, hogy az adott cég vagy vállalat termelékenysége leromlik, tehát csökken a megvalósított profit, ami leginkább a fizetéseken tükröződik. Tulajdonképpen ez egy bűvös kör, az egyén viszonyulásától függ az, hogy szegénységben él-e, illetve ez a szegénység milyen méreteket ölt. Ő az általa vezetett központot azért hozta létre, hogy segítséget nyújtson a hozzá fordulóknak abban, hogy miként lehet sikeresen küzdeni a fent említett viszonyulás ellen.

A tartományi sport- és ifjúságügyi titkárság azért vállalta fel e témát, mert az országban egyedül Vajdaságban létezik ifjúsággal foglalkozó állami szerv, és egyértelmű, hogy a szegénység kérdése leginkább a fiatalokat érinti. Külön stratégiát dolgoztak ki, miként kell segíteni a szegény sorsú fiataloknak nemcsak gyermekkorban, hanem később is, amikor a munkavállalás kérdése aktuálissá válik.

A titkárság sajtótájékoztatóján Jelena Milanović, a köztársasági kormány gazdasági fejlesztéssel megbízott alelnökének koordinátora, aki egyébként a szegénységleküzdesi stratégia egyik vezetője, részletezte, hogy 2006-ban Szerbiában a lakosság 8,8 százaléka vallotta magát szegény sorsúnak, azaz ennyien éltek havi 6221 dinárból. A szegénység különösen a városokon kívül, kisebb falvakban élöket sújtja, és leginkább a 18 évesnél fiatalabbak szenvednek tőle. Az általa képviselt stratégia alapelvei szerint a szegénységet a gazdaság dinamikusabb fejlesztésével, a magánszektor felkarolásával és új munkahelyek megnyitásával lehetne leküzdeni. Ebben a folyamatban különösen oda kell figyelni arra is, hogy az úgynevezett újfajta szegénység ellen is eleve küzdeni kell. Adott esetben arra gondolt, hogy a magánosítási folyamat során sokan válnak munkanélkülivé, akik könnyen odajuthatnak, hogy gyarapítják a szegény sorsúak amúgy is népes taborát. Nézete szerint a szociális biztonságot is fejleszteni kellene. Az államnak jobban oda kellene figyelnie a szegénység leküzdésére, és sokkal inkább támogatnia kellene azokat, akik önmagukról nem tudnak gondoskodni.

A fiatalok szemszögéből szemlélve a szegény sorsúakat, meglehetősen nagy gondot jelent az, hogy a fiatalok 54 százaléka nem kíván az adott környezetében maradni és ott boldogulni, hanem inkább a nagyobb városok felé orientálódik, és abban reménykedik, hogy ott jobb munkakörülmények között találhat boldogulást. Részben azért, hogy az efféle téves elmélet ellen küzdjenek, létrehoztak egy, a fiatalok

érdekében alapított magánkezdeményezést, amelynek legfőbb célja az, hogy közvetítsen az állami szervek és a fiatalok között. Ennek képviselője, Tijana Morača elmondta, hogy nagyon sokat tesznek azért, hogy minél jobb feltételek mellett érvényesülhessenek a fiatalok egy-egy régióban, ugyanis hat regionális egységet hoztak létre, egy-egy ilyen körzethez öt-nyolc község tartozik, és az adott területen tevékenykednek. Ennek már meg is van az eredménye, sokkal jobb a kommunikáció a fiatalok és az önkormányzatok között.

OKTÓBER 23. – AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC ÉVFORDULÓJA

Az 1956-os forradalom és szabadságharc kezdetének, valamint a köztársaság 1989. október 23-i kikiáltásának emlékére ezt a napot az 1990. május 2-án összeült szabadon választott Magyar Országgyűlés Magyarország nemzeti ünnepévé nyilvánította.

1953 nyarára Magyarország gazdasági válságba került. A túlméretezett iparosítás és a mezőgazdasági termelés stagnálása az országot a katasztrófa szélére sodorta. Mindehhez nagyfokú belső elégedetlenség járult a szovjet megszállás alatt lévő országban. A mindennapi megélhetési gondokkal küszködő munkástömegek és a szovjet kolhozok mintájára létrehozott termelészövetkezetekbe kényszerített, földjüktől megfosztott, kötelező termék- és terménybeszolgáltatással megnyomorított parasztok elégedetlensége robbanással fenyegetett. Az internálótáborok tömve voltak, s a rettegett Államvédelmi Hatóság (ÁVH) félelemben tartotta az ország népét.

Mindezt azonban a Rákosi Mátyás (1892–1971) és az ország állami és gazdasági irányítását uraló kommunista párt – akkori nevén Magyar Dolgozók Pártja (MDP) – vezetői nem vették, vagy nem akarták észrevenni.

Felfigyelt viszont minderre a Sztálin halála utáni új szovjet vezetés, különösen a kelet-berlini és csehszlovákiai munkásmegmozdulások után. Ezért Moszkvába rendelték a magyar pártvezetőket, ahol Rákosit arra utasították, hogy adja át miniszterelnöki posztját Nagy Imrének (1896–1958), aki 1945-ben szintén moszkvai emigrációból jött haza, de a politikai és gazdasági intézkedésekkel nem értett egyet, s akit meggyőződéssel kommunista volta ellenére félreállítottak.

Nagy Imre kormányprogramjában bejelentette az iparosítás csökkentését, az életszínvonal emelését, az internálótáborok megszüntetését és azt, hogy lehetővé válik a parasztok kilépése a terme-

lőszövetkezetekből. Nagy Imre azonban munkáját csak másfél évig végezhetette – kevés eredménnyel –, mert a moszkvai segédlettel ismét megerősödött Rákosi irányította pártvezetés 1955-ben leváltotta, majd a pártból is kizárta.

Az országon belül nőttön-nőtt az elégedetlenség. Az értelmiségiek – főleg írók, újságírók – egyre gyakrabban adták jelét nemtetszésüknek, fórumuk a Petőfi Kör lett. Egyre erőteljesebben hallatták hangjukat az egyetemisták is, Magyarországon társadalmi erjedés kezdődött.

1956. október elején a magyarországi egyetemeken már sorra fogalmazták követeléseiket a változást akaró diákok. A legaktívabbak a Műszaki Egyetem hallgatói voltak. Október 22-i éjszakai gyűlésükön pontokba szedett követeléseik között a legfontosabbak a következők voltak: a szovjet csapatok kivonása, új kormány alakítása Nagy Imre vezetésével, Rákosi és társai bíróság elé állítása, általános, egyenlő és titkos választások, új gazdaságpolitika, a munkásság létminimumának megállapítása és március 15-e nemzeti ünneppé nyilvánítása. Arról is határoztak, hogy október 23-án békés felvonulást rendeznek követeléseik alátámasztására és a Szovjetunióval szemben viszonylag nagyobb önállóságra törekvő Lengyelország támogatására.

A felvonulást hosszú huzavona után végül is engedélyezte a belügyminiszter. Az egyetemi ifjúság először a pesti Petőfi-szoborhoz, majd Budára, az 1848–1849-es szabadságharc legendás hírű tábornokának, Jozef Bemnek a szobra elé vonult, ahol felolvasták követeléseiket. Innen a tömeg a főváros lakóival kiegészülve a Parlament elé ment, ahol a mintegy kétszázezer főnyi sokaság követelésére Nagy Imre mondott beszédet. A beszéd csalódást okozott, mert bár Nagy Imre elismerte a követelések jogosságát, a kibontakozást az MDP-n belüli változások útján képzelte el. A tömeg jelentős része ezután a Magyar Rádió épülete elé vonult, mert azt akarta elérni, hogy követeléseiket a rádióban beolvassák. Közben elhangzott a Rákosi helyére állított MDP első titkár, Gerő Ernő rádióbeszéde, amely sértegető hangnemben szólt a tüntetőkről, a „népi demokrácia” vívmányait sorolta, de a szöveg semmiféle önkritikus elemet nem tartalmazott.

Az elégedetlenség egyre fokozódott. Az épületben tartózkodó ÁVH-őrség és a tömeg között fegyveres harc tört ki. Megkezdődött a rádió ostroma. A tüntetőkhöz a munkáskerületek fegyvert szerzett fiataljai nagy számban csatlakoztak, és az esti órákban ledöntötték a városligeti 10 méter magas Sztálin-szobrot. A rádió épületét hajnalra elfoglalták a felkelők.

Október 24-én Nagy Imre lett a miniszterelnök, ugyanakkor a már napok óta készenlétben várakozó szovjet csapatok bevonultak a fővárosba. A gombamódra szaporodott, zömében munkásfiatalokból álló fegyveres csoportok felvették ellenük a harcot.

A tömegek meg akarták védeni a forradalmat, ezért október 25-én a Parlament elé mentek tüntetni, itt azonban sortűz fogadta őket: halottak és sebesültek százai maradtak a téren. Amikor rövidesen bejelentették, hogy a gyűlölt Gerő helyett a Rákosi börtöneit is megjárta Kádár János (1912–1989) lett az MDP első titkára, a hírnek már semmiféle hatása nem volt. Ekkor már sorra alakultak a felkelés politikai szervei, a forradalmi (nemzeti) bizottságok; az üzemekben, gyárakban pedig a munkástanácsok. A forradalom közben az egész országra kiterjedt. Megkezdődött a termelőszövetkezetek felszámolása, vidéken is forradalmi bizottmányokat, munkástanácsokat hoztak létre. Több vidéki városban az ÁVH fegyveresei gyilkos sortűzekkel próbálták megállítani a tüntetőket.

Október 27-én Nagy Imre új kormányt alakított, ebben két nem kommunista politikus is helyet kapott. A leginkább kompromittálódott pártvezetők a Szovjetunióba menekültek. Október 28-án bejelentették a tűzszünetet, és rendeletileg feloszlatták az ÁVH-t. Másnap megkezdődött a szovjet csapatok kivonása Budapestről. Október 30-án kiszabadult a Rákosiék által életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt katolikus hercegprímás, Mindszenty József, aki jelentős befolyással rendelkezett a nagyszámú, de a kommunista rendszerben csak titokban vallásos, Magyarországon túlnyomó többségben lévő katolikus hívők között.

Ezekben a napokban sorra alakultak új pártok. Az ún. koalíciós években (1945–1947) jelentős szavazótáborral rendelkező, később azonban megszűntetett pártok is felújították tevékenységüket. November 1-jén új kommunista párt jött létre Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) néven, vezetői Kádáron és Nagy Imrén kívül a korábbi pártellenzék tagjai közül kerültek ki, akik éveket töltöttek Rákosi börtöneiben. Az új párt nemzeti érzelmű politikát, szélesebb körű demokráciát ígért.

Közben folyamatosan érkeztek Magyarországra újabb szovjet csapatok, mire válaszként november 1-jén a kormány bejelentette, hogy Magyarország kilép a Varsói Szerződésből és kinyilvánította az ország semlegességét. November 3-án Budapesten és az országban megindult az élet, kinyitottak az üzletek, megkezdődött a munka az üzemekben, hivatalokban. Még ezen a napon – szovjet meghívásra – Maléter Pál honvédelmi miniszter vezetésével magyar kormányküldöttség utazott

a Csepel-szigeti Tökölön lévő szovjet főhadiszállásra tárgyalni a szovjet csapatok kivonásáról, a helyszínen azonban letartóztatták őket.

November 4-én hajnalban a szovjet csapatok koncentrált támadást indítottak Magyarország ellen. A hősiesen küzdő fegyveres forradalmi erők ellenállását a hatalmas túlerő hamarosan megtörte, úgy, mint 1849-ben a cári seregek. Nagy Imre és néhány közeli munkatársa családtagjaival együtt a jugoszláv követségen kapott menedéket. Ugyanezen a napon Szolnokon, szovjet fegyverek védelmében a két nappal korábban „eltűnt” Kádár János bejelentette egy szovjetbarát kormány megalakulását. Bár a fegyveres ellenállást elfojtották, a munkásság a munkástanácsok – mindenekelőtt a Nagybudapesti Központi Munkástanács – irányításával ellenállt, és hónapokig szembeszegült a Kádár-kormánnyal.

A forradalom és szabadságharc leverését kemény megtorlás követte. Ezek és ezek kerültek börtönbe, sok százat kivégeztek és jeltelen sírba földeltek el. Mintegy 200 000-en pedig – zömében fiatalok – elhagyták az országot, ki a megtorlástól félve, ki kalandvágyból. Nagy Imre és társai két és fél hét után – miután a Kádár-kormány szabad hazamenetelüket ígérte – elhagyták a jugoszláv követséget. A szovjet titkosszolgálat azonban mindannyiukat azonnal letartóztatta, s Romániába szállította. Itt egy ideig házi őrizetben voltak, majd ismét Magyarországra hozták őket. 1958. június 16-án Nagy Imrét több társával, köztük Maléter Pál honvédelmi miniszterrel együtt kivégezték.

1956. október 23-án Magyarországon nemzeti felkelés kezdődött, amelyet a tömegek gazdasági-politikai elégedetlensége és az ország Szovjetuniónak való alárendeltsége váltott ki. A felkelést diákok, munkások, katonák és értelmiségiek irányították, akik között sokan voltak kommunisták vagy volt kommunisták. Október 23-ra nem készült semmiféle terv, mint ahogy 1848. március 15-én a „márciusi ifjak” sem készítettek ilyesmit. A fiatalság spontán kezdeményezésére megmozdult Budapest népe, majd felkelt az egész ország. Mint a magyar forradalomról készített ENSZ-jelentés is megállapította: „Valótlan az az állítás, hogy a felkelést a magyarországi reakciós körök szították, vagy hogy a felkelés a nyugati »imperialista« körökre támaszkodott.” 1956 őszén törvényes kormányával, törvényes miniszterelnökével együtt Magyarország Európában elsőként szállt szembe a szovjet hatalommal.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc a magyar nép legnagyobb – saját erőből és akaratából eredő – nemzeti tette volt a XX. században. Ezért válhatott már a széthulló Kádár-rendszer idejé-

ben jelképpé október 23-a. Ezért kiáltották ki 1989. október 23-án Magyarországon a köztársaságot, folytatva az 1956-os forradalom törekvéseit, kiteljesítve céljait, megvalósítva álmait: szabad országban szabad polgárok államát létrehozva az addigi „népköztársaság” helyett. Ezért határozott úgy az Országgyűlés 1991-ben, hogy e nap hivatalos nemzeti ünnep.

OKTÓBER 24. – AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETÉNEK NAPJA

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) Alapokmánya 1945. október 24-én lépett hatályba. E történelmi jelentőségű eseményt minden évben az ENSZ napjaként ünnepli a világ.

Egyetemes (világ)szervezet

Az Egyesült Nemzetek Szervezete a második világháború pusztításának következményeként jött létre, hogy elősegítse a nemzetközi kapcsolatok stabilizálását, és hogy a békének biztonságosabb alapot teremtsen.

A nukleáris háborúval való fenyegetés és a végtelennek látszó regionális összetűzések közepette a békefenntartás lett az Egyesült Nemzetek Szervezetének legfontosabb gondja. Ebben a folyamatban a kéksisakos békefenntartók tevékenysége a világszervezet leglátványosabb szerepévé alakult.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete azonban sokkal több mint egy békefenntartó és válságos helyzeteket megoldó fórum. Az ENSZ és szakosított intézményei, gyakran minden látványosság nélkül, óriási munkát végeznek, amely felöleli az emberek életének minden vonatkozását szerte a világon.

Ehhez a szerteágazó tevékenységhez tartozik: a szegénység csökkentése és a gazdasági fejlődés, a mezőgazdaság és a halászat fejlesztése, a gyermekvédelem, a környezetvédelem, az egészségügy és az orvosi kutatások, a sürgősségi és baleseti ellátás, az emberi jogok, a nevelés és az oktatás, a családtervezés, a légi és vízi közlekedés, az atomenergia békés felhasználása, a világűr kutatása stb.

A felsorolt területek is csak részét képezik az ENSZ és a világszervezethez kapcsolódó szakosított nemzetközi intézmények az emberiség csaknem minden problémájára kiterjedő tevékenységének, amely nélkül – és ezt minden túlzás nélkül állíthatjuk – világunk bizonyára nem volna ilyen, mint napjainkban.

Egyetemes szervezet

A világszervezet tagjainak száma az évek során folyamatosan és gyorsan növekedett, a kezdeti 51 helyett 1950-ben 60, 1960-ban 100, 1970-ben 127, 1980-ban 154, 2006 óta pedig már 192 tagja van.

Az alapítók egyik eredeti célja, az egyetemesség tehát napjainkig csaknem teljesen megvalósult: a világ majdnem minden országa tagja az ENSZ-nek, vagy valamilyen formában részt vesz annak tevékenységében.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete feladatainak, hatáskörének, valamint gyakorlati tevékenységének az áttekintése is azt mutatja, hogy korunk dinamikusan fejlődő, valóban egyetemes jellegű nemzetközi intézménye lett. Teljesítménye a nemzetközi gazdasági, szociális, humanitárius feladatok megoldása és az ez irányú együttműködés előmozdítása terén vitathatatlanul pozitív. A vélemények többsége szerint az ezeken a területeken elért eredmények mintegy egyensúlyozzák azokat a hiányosságokat, amellyel az ENSZ elsődleges céljával – a nemzetközi béke és biztonság fenntartásával – kapcsolatos tevékenységében fedezhetők fel.

A Egyesült Nemzeteknek és a béke, valamint a biztonság fenntartására elsődlegesen hivatott főszervének, a Biztonsági Tanácsnak a világszervezet kritikussai felróják, hogy nem sikerült maradéktalanul megvalósítaniuk az alapokmányban a kollektív biztonsági rendszer kiépítésére vonatkozó rendelkezéseit. Az alapokmányban a Vezérkari Bizottság érdemleges tevékenységére vonatkozó rendelkezései ugyanis nem valósultak meg és azokat a „külön” megállapodásokat sem kötötték meg, amelyek bármely potenciális agresszort visszariasztó és az ENSZ rendelkezésére álló fegyveres erőt hoztak volna létre.

Ezeket a hiányosságokat két fontos körülmény határozta meg: az első a második világháborút követő ideológiai-politikai konfrontáció és az ún. hidegháborús korszak, és a másik az előzőhöz kapcsolódó vagy az előző okból eredő, az ún. vétójogban megnyilvánuló „nagyhatalmi egyhangúság hiánya”, amely miatt az ENSZ és a Biztonsági Tanács több esetben képtelen volt az alapokmány rendelkezéseit érvényesíteni. Ezért nem meglepő, hogy a Biztonsági Tanács tényleges teljesítménye az alapokmányban körvonalazott funkciókkal összevetve „valóban szegényes, egyes időszakokban szinte kiábrándító” volt.

A problémák és nehézségek ellenére a Biztonsági Tanács számos konkrét esetben hozzájárult a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához. Ha a legtöbb esetben nem is volt lehetőség a konfliktus

alapvető okait megszüntetni és az adott kérdést végleg megoldani, az ENSZ-nek sikerült legalább a konfliktus lokalizálását elérnie és tűzszünetet vagy fegyverszünetet életbe léptetnie. U Thant egykori főtitkár ezt találóan „villámhárító-szerepnek” nevezte, mások pedig „tűzoltószerpnek” definiálták.

Az alapokmány revíziója

Az utóbbi években azonban egyre hangosabbak a követelések, hogy vizsgálják felül az ENSZ alapokmányát. Az okok, amelyek miatt a revíziót követelik, különbözőek, de leginkább az egyes fejezetek elavultságát hangoztatják (például a XI. fejezetét, amely az önkormányzattal nem rendelkező területekre vonatkozik, az 53. és a 107. cikkelyekét, amelyek az „ellenséges”, illetve „hadban álló” államokat emlegetik), de különösen annak szükségességét, hogy a Biztonsági Tanács állandó tagjai számát növelni kell, hogy elő kell látni a Biztonsági Tanács aktusai törvényességét ellenőrző mechanizmust stb. Olyan javaslatok is elhangzottak, hogy a Biztonsági Tanácsba be kell kapcsolni Németországot és Japánt, de az úgynevezett harmadik világ országaihoz tartozó nagy országokat is, mint amilyenek India, Brazília és Nigéria. Kofi Annan, aki 1997. január 1-jétől 2006. december 31-ig a világszervezet főtitkára volt, sürgette egy „gyors reagálású békefenntartó ENSZ-haderő felállítását” is, amely kész megfékezni a fegyveres konfliktusokat.

Az elismerések mellett, amelyekhez a 10 Nobel-békedíj is társult, a világszervezetet fennállása alatt számos bíráló is érte. Egyesek szerint „nem eléggé hatékony”, „nehézkés az ügyintézése”, „bonyolult a döntéshozatali mechanizmusa”, „túl sok a fölösleges munka, túl sok papír fogy”, „elburjánzott az adminisztrációja” stb. Mások a hatékony intézkedések hiánya miatt egyenesen a „sóhivatalhoz” hasonlítják.

Az ENSZ tevékenységét akadályozza, néha pedig teljesen megbénítja az állandó költségvetési hiány is. A tagállamok ugyanis nem teljesítik rendszeresen a világszervezet iránti pénzügyi kötelezettségeiket, ami nem mindig a tagországok gazdasági helyzetének a következménye, hanem (leginkább a nagyhatalmak esetében) politikai okokra is visszavezethető. Több alkalommal megtörtént már ugyanis, hogy egyik vagy másik nagyhatalom az ENSZ valamilyen akciójának pénzelését megtagadta, mert nem felelt meg érdekeinek.

A jogos bírálatok és a működésben felmerült nehézségek és válságok ellenére az ENSZ, „a béke és a nemzetközi együttműködés nem

is éppen tökéletes, de helyettesíthetetlen eszköze volt és maradt”. Tevékenysége folyamatosan tükrözte és ma is tükrözi a nemzetközi kapcsolatok állapotát, valamint a nemzetközi közösségben kialakult erőviszonyokat. Kétségtelen, hogy az emberiség történelmének eddigi legdemokratikusabb szervezete, de az is, hogy a szervezetén belül intézményesedett a nagyhatalmak direktóriuma, amelyeknek döntő befolyásuk van a világ sorsának alakulására. (Fennállása óta a nagyhatalmak soha nem kérdőjelezték meg komolyan létezését.)

A világszervezetre továbbra is szükség lesz mint olyan világforumra, ahol türelmes érdekegyeztetéssel és kitartó munkával megoldást lehet (és kell is) találni az egész emberiséget érintő kérdésekre. Éppen ezért, de nemcsak ezért, hanem az időközben megváltozott világviszonyok miatt is, a III. évezred kezdetén a világszervezet régóta tervezett és többször bejelentett „megreformálása”, vagy ahogyan még nevezik „átalakulása” is egyre sürgetőbb.

Bozóki Antal, 2008

OKTÓBER 29. – A DÉLVIDÉKI MAGYAR SZÍNJÁTSZÁS NAPJA

2001. október 29-én, első hivatásos színházunk fennállásának 56. évfordulóján született meg az a színház történeti döntés, miszerint október 29-ét a délvidéki magyar színjátszás napjává nyilvánítják.

Jóleső érzéssel és nem titkolt örömmel fogadtam a Magyar Nemzeti Tanács azon döntését, mely szerint a délvidéki magyar színjátszás napját is a jeles napjaink közé sorolta. Úgy éreztem, és érzem ma is, hogy megérdemelt volt a megtiszteltetés, a megbecsülés, amely e döntés meghozatalához vezetett.

Ami a délvidéki magyar színjátszás napjának külön jelentőséget kölcsönöz, és amiről mindenképpen szólni kell, nem más, mint az a tény, miszerint színjátszásunk legnagyobb ünnepe olyan eseményhez kötődik, amely a délvidéki magyar nyelvű színjátszás történetének legszebb fejezetét fogalmazza meg a maga módján.

Az első hivatásos magyar színház születéséről van szó. Ugyanis több mint 60 évvel ezelőtt, 1945. október 29-én Balázs Béla *Boszorkánytánc* című drámájának bemutatásával színházat avattak Szabadkán, Kosztolányi városában – hivatásos magyar színházat.

A Vajdasági Magyar Színház nevet kapta az új intézmény. Arculata, művészi ars poeticája már azon az emlékezetes színházavató esten világosan megfogalmazódott. Érzékelhető volt (mindenekelőtt a meghirdetett műsorból következően), hogy a repertoárszínház

követelményeit szem előtt tartva járja majd a színház a maga útját. S ugyancsak már ott, első színházunk születésekor, abban a torokszorító, felemelő hangulatban a színházcsinálók megérezték, hogy nekik nemcsak közönségük, hanem közösségük is van. Közösségük, amelyet szolgálniuk kell, hiszen a színház közösségösszetartó hatalom, s erről soha, egy pillanatra sem szabad megfeledkezniük. Ennek a felismerésnek a kisugárzásában a későbbiek folyamán magyar színházakat avattak Topolyán, Nagybecskerekén, Zomborban és végül Újvidéken.

Kissé talán elidőztem színháztörténetünk kétségkívül legjelentősebb eseményénél, de ezt tudatosan tettem, azzal a szándékkal, hogy ilyen formában is hangsúlyozzam: a délvidéki magyar színjátszás napját nem véletlenül tartjuk minden esztendőben október 29-én.

Fél évtizeddel ezelőtt, 2001. október 29-én, első hivatásos színházunk fennállásának 56. évfordulóján született meg az a színháztörténeti döntés, miszerint október 29-ét a délvidéki magyar színjátszás napjává nyilvánítják.

Kovács Frigyesnek, a szabadkai Népszínház magyar társulata akkori igazgatójának köszönve sikerült a döntésnek érvényt szerezni. Az ő érdeme, hogy 2001 óta október 29-én, nemcsak első hivatásos színházunk születésének évfordulóira emlékezünk illő tisztelettel, hanem egyúttal a délvidéki magyar színjátszás napjának, színjátszásunk igaz, bensőséges ünnepének is részesei lehetünk. Kovács Frigyes délvidéki magyar színjátszás napjával kapcsolatos elképzelését, a rendezvény tartalmára vonatkozó elvárásait a következőképpen összegezte, fogalmazta meg: „Október 29-ét a jövőben új bemutatókkal, színházi kiadványokkal, színházi vonatkozású kiállítások megnyitásával ünneplik meg. Egy díjalapot fognak létrehozni – remélhetőleg az illetékesek hathatós támogatásával –, hogy megjutalmazzák a kiemelkedő színházi alkotókat, vagyis a színészeket, rendezőket, díszlet- és jelmeztervezőket és más kiemelkedő színházi dolgozókat. Ezen a napon emlékeznek az elhunyt színészekre is. Színjátszásunk nagyjainak tiszteletére emléktáblákat, szobrokat kellene állítani, s színházi bérleteket, díjakat, utcákat kellene róluk elnevezni. Jó lenne, ha a délvidéki magyar színjátszás napjáról Vajdaság-szerte megemlékeznének az amatőr társulatok és más színjátszással foglalkozó társaságok is. Ennek a napnak, az elképzelések szerint, a művelt vajdasági magyarság ünnepévé kell, kellene válnia.”

Szükség volt egy ilyen kezdeményezésre. Szükség volt például a javaslatra, hogy a kimagasló művészi értékek elismerése, díjazása

mellett a közülünk már rég eltávozottak emlékének megőrzése is megkülönböztetett hangsúlyt kapjon. Emberi és erkölcsi vonatkozásban is sokat jelent az ilyen magatartás. S amit igen fontosnak tartok, hogy az ilyen lépések mögött, nem a pillanatnyi akarás, hanem a nagyon is határozott eltökéltség érzékelhető. Színjátszásunk elhunyt nagyjainak emlékét az őszinte megbecsülés, tisztelet őrzi. Így ma már emléktáblák, utcák, színházi műhelyek (stúdiók) és bérletek, különböző díjak fémjelzik nevüket.

Ezenkívül a kimagasló művészi teljesítmények sem maradnak elismerés nélkül. Minden esztendőben rangos díjak (például a Pataki-gyűrű) emelnek megérdemelt piedesztálra egy-egy művészbent.

Érdemi dolgok történtek tehát színjátszásunk életében. Ehhez nem fér kétség. Ennek ellenére azonban nem lehetünk maradéktalanul elégedettek. Ugyanis a délvidéki magyar színjátszás napjával kapcsolatos elképzelés teljes egészében még nem valósult meg. Az az érzésem, hogy ennek a számunkra olyan fontos napnak hiányzik az általános támogatottsága. Mindenekelőtt színházi életünkön belül. Mintha még mindig nem jutottunk volna el addig a felismerésig, miszerint itt tulajdonképpen színházi életünk egészéről van szó. Ami, legalábbis számomra, azt jelenti, hogy október 29. nemcsak a hivatásos, hanem a nem hivatásos színjátszás ünnepe is. A szó igaz értelmében. Kovács Frigyes elképzelése a délvidéki magyar színjátszás napját illetően is ilyen értelemben fogalmazódott meg.

Műkedvelő színjátszásunknak is ott tehát a helye színjátszásunknak ezen a rendhagyó ünnepén. Természetesen nem csak Szabadkára gondolok. A délvidéki magyar színjátszás napja, október 29. mindannyiunk ünnepe, és ha ez így van, mert hát ugye így van, akkor Vajdaság-szerte meg kell ünnepelnünk. Városainkban, falvainkban, mindenhol, ahol arra lehetőség van.

S amit azért nem szabad elfelejtenünk: színjátszó mozgalmunknak is voltak olyan kimagasló egyéniségei, akik megérdemlik, hogy emléküket megőrizzük. Aztán ami a díjakat illeti, ugyancsak meg kell említeni, hogy például a vajdasági magyar amatőr színjátszók hagyományos találkozójának díjai hivatásos színjátszásunk nagyjainak emlékét, nevét őrzik immár egy évtizede (ilyen a Pataki László-, a Garay Béla-, a Szilágyi László-, az R. Fazekas Piri-díj, hogy csak ezeket említsem). S még egy: évente néhány igen tartalmas monográfia jelenik meg egyik-másik színjátszó társulat, amatőr színház életéről (Nagykikinda, Nagybecskerek). Ezeknek a bemutatása is része lehetne az október 29-i ünnepi műsor programjának. Hangsúlyozom: nem

feltétlenül a szabadkai, úgymond központi ünnepség programjának, hanem a délvidéki magyar színjátszás napjának helyi illetékesek által megrendezett műsorában.

Az, hogy a Magyar Nemzeti Tanács jeles napjaink értékrendszerébe iktatta a délvidéki magyar színjátszás napját, komoly elismerést jelent, de felelősséggel is jár! Ami azt jelenti, hogy a délvidéki magyar színjátszás napjának felépítését, szerkezetét tovább kell gazdagítani, új és új tartalmakkal bővíteni, és mindenképpen el kell érni azt, hogy ez a valóban rendhagyó nap, rendezvény, színjátszásunk egészének az ünnepe legyen. Egy kis jóakarattal, megértéssel ez az elképzelés, ez a cél megvalósítható.

Faragó Árpád, 2006

